

DOI 10.31558/2307-2318.2019.1.11

УДК 332.012.324: 330.101.541

Таранич О.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса

Ярошенко О.П., студент СО «Бакалавр» ОП «Менеджмент» Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

В роботі розглянуто питання щодо підвищення ефективності управління державними підприємствами України, проведено аналіз показників розвитку державних підприємств за період з 2016 до 2018 рр., визначено базові принципи управління об'єктами державного сектору України.

Метою статті є дослідження особливостей управління державними об'єктами при вирішенні низки економічних та соціальних проблем в Україні.

Доведено, що державний сектор України майже вдвічі перевищує аналогічні об'єкти провідних країн світу, його підприємства є сировинними та стратегічними монополіями, що виконують соціальну роль, а не економічну, не є «локомотивами економічного зростання», тому що 60% підприємств є збитковими.

Управління державними об'єктами здійснюється різними органами влади (міністерствами та відомствами), які не зацікавлені в організації прозорого обліку об'єктів нерухомості, та підвищення ефективності їх використання.

Визначено, що діяльність об'єктів державного сектору не пов'язана єдиними правилами щодо їх економічної ефективності, оскільки недосконала законодавча база та невисокий рівень спеціалізації системи не забезпечують необхідне управління розвитком державного сектора з боку держави; кількість суб'єктів і об'єктів управління не відповідає необхідним потребам, створюючи надмірне навантаження на державу та відволікаючи значні ресурси країни на виконання функцій управління.

Рекомендовано створення дієвого механізму управління державним сектором економіки, який повинен базуватися на пріоритетах управління державною власністю й на ефективному застосуванні фінансових інструментів впливу. Усе це сприятиме розвитку ефективності функціонування державного сектора та економіки України в цілому.

Ключові слова: державний сектор, економіка України, соціальна ефективність, приватизація, корпоратизація, інновації.

Таранич О.В., Ярошенко Е.П.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ ОБЪЕКТАМИ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

В работе рассмотрены вопросы повышения эффективности управления государственными предприятиями Украины, проведен анализ показателей развития государственных предприятий за период с 2016 до 2018 гг., определены базовые принципы управления объектами государственного сектора Украины.

Цель статьи - исследование особенностей управления государственными объектами при решении ряда экономических и социальных проблем в Украине.

Доказано, что государственный сектор Украины почти вдвое превышает аналогичные объекты ведущих стран мира, его предприятия являются сырьевыми и стратегическими монополиями, выполняющими социальную, а не экономическую роль,

и не представляют собой «локомотивы экономического роста», так как 60% предприятий - убыточны.

Управление государственными объектами осуществляется различными органами власти (министерствами и ведомствами), которые не заинтересованы в организации прозрачного учета объектов недвижимости, и повышение эффективности их использования.

Определено, что деятельность объектов государственного сектора не связана едиными правилами их экономической эффективности, поскольку несовершенная законодательная база и низкий уровень специализации системы не обеспечивают необходимого управления развитием государственного сектора со стороны государства; количество субъектов и объектов управления не соответствует необходимым требованиям, что создает чрезмерную нагрузку на государство и отвлекает значительные ресурсы государства на выполнение функций управления.

Рекомендовано создание действенного механизма управления государственным сектором экономики, который должен базироваться на приоритетах управления государственной собственностью и на эффективном применении финансовых инструментов воздействия. Все это будет способствовать развитию эффективности функционирования государственного сектора и экономики Украины в целом.

Ключевые слова: государственный сектор, экономика Украины, социальная эффективность, приватизация, корпоратизация, инновации.

Taranych O., Yaroshenko O.

EFFICIENCY OF STATE SECTOR OBJECTS MANAGEMENT

The paper considers the issue of increasing the effectiveness of State enterprises' management, analysis of the development indices of State enterprises for the period from 2016 to 2018, defines the basic principles of state management of The Ukrainian sector.

The purpose of the article is to study peculiarities of State objects management in solving a number of economic and social problems in Ukraine.

It is proved that the public sector of Ukraine is almost twice the same as the leading countries of the world, its enterprises are raw and strategic monopolies that perform a social role rather than economic, are not "locomotives of economic growth", Because 60% of enterprises are unprofitable.

The management of State entities is carried out by different authorities (ministries and departments), which are not interested in organization of transparent accounting of real estate objects and increasing the efficiency of their use.

It is determined that the activities of public sector objects are not associated with unified rules for their economic efficiency, since an imperfect legal framework and low level of specialization do not provide the necessary management of development Public sector by the State; Number of subjects and objects of management does not meet the necessary needs, creating an excessive burden on the state and distracting significant resources of the country to perform management functions.

It is recommended to establish an effective mechanism for management of the public sector of economy, which should be based on the priorities of State property management and on effective application of financial instruments of influence. All this will promote the efficiency of functioning of the public sector and the economy of Ukraine in general.

Key words: public sector, economy of Ukraine, social efficiency, privatization, corporatization, innovation.

Актуальність. Управління державним сектором знаходиться в центрі уваги протягом усього новітнього періоду державності України, з років приватизації і до теперішнього часу, зокрема в умовах кризових явищ. Функціонування державних підприємств має на меті більше ніж отримання прибутку, адже їх робота прямо впливає на ефективність і сталий розвиток національної економіки, що, в свою чергу, визначає рівень життя громадян. Важливою умовою належного управління є наявність злагодженої системи управління об'єктами державного сектору.

Державний сектор розвинених країн світу має стратегічне значення у контексті національного розвитку та позитивно впливає на їх міжнародну конкурентоспроможність. Тому проблеми підвищення ефективності діяльності державних підприємств набувають стратегічного значення.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями ефективного управління державними підприємствами, їх вдосконалення приділено досить пильну увагу в наукових публікаціях. Особливостям управління об'єктами державного сектору економіки присвячено численні роботи таких видатних вітчизняних вчених, як Ю.М. Бажал, А. Гальчинський, В. Гесць, С. Мочерний, А. Мельник, В.І. Мунтіян, П.М. Леоненко, В.П. Семиноженко, Ю. Пахомов, О. Пасхавер, М. Чечетов, М. Чумаченко, А.А. Чухно, П.І. Юхименко.

Серед наукових досліджень, що відображають розвиток державних підприємств України в умовах кризових явищ, необхідно визначити роботи А. Бойцуна, Н. Бутенка, О. Кібенка, Г. Тарасюка, О. Рудченка, М. Шкільняка тощо.

Мета дослідження. Дослідити особливості управління державними об'єктами при вирішенні низки економічних та соціальних проблем в Україні.

Виклад основного матеріалу. Частка держави у формуванні ВВП таких країн світу, як Канади, Англії, Італії, складає близько 15 %, США, Німеччині – до 20 %, Польщі – близько 25 %. З урахуванням комунального господарства, частка державного сектору України у ВВП становить 37%. Однак, за результатами оцінки Міністерства економічного розвитку України, 60% державних підприємств є неефективними [1]. Як суб'єкт економіки, державне підприємство є найбільш поширеним у таких сферах, як: стратегічні галузі (військово-промисловий, оборонний, паливно-енергетичний комплекси); науково-дослідна діяльність; природні монополії; соціальна інфраструктура (освіта і наука, культура, охорона здоров'я, комунальне господарство) [2].

На сьогодні у сфері державного підприємництва, згідно зі ст. 22 Господарського кодексу України (ГКУ) залишаються ті суб'єкти, що діють на основі державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50% чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на їхню господарську діяльність. Відповідно до ст. 63 ГКУ, державні підприємства, діючи на основі державної власності, поділяються на унітарні (комерційні та казенні) та корпоративні [3].

До найбільш значимих компаній, які займають стратегічні позиції в українській економіці, відносяться: НАК «Нафтогаз України» (монополіст у сфері добування, зберігання, транспортування і розподілу газу і нафти, в тому числі імпортного), ДАК «Укрресурси» (система державних ресурсів),

НАК «Укргролізинг» (державна система лізингу для аграрного сектора),

НАК «Надра України» (добування корисних копалин), НАК «Енергетична компанія України» (управління всіма теплоелектростанціями країни).

На державний сектор економіки України як об'єкт системи управління та регулювання національної економіки, припадає виконання таких функцій:

- 1) забезпечення сталого суспільного розвитку шляхом наповнення державного бюджету країни;
- 2) збереження державного підпорядкування для стратегічно важливих підприємств, а також тих, що є «планово-збитковими», із поступовим залученням у ці сфери приватного капіталу;
- 3) сприяння поступовому формуванню національної продуктивності виробництва через механізми державних закупівель, також послаблення таким чином циклічних коливань економіки;
- 4) впровадження цінових механізмів регулювання інфляційних очікувань у ланцюгах виробництва та споживання суспільного продукту;
- 5) обмеження негативного впливу державного монополізму;
- 6) формування стратегічного інноваційного потенціалу країни через розвиток виробництв високих технологічних укладів;
- 7) забезпечення економічного суверенітету країни у світовій торгівлі, залучення до міжнародного поділу праці;
- 8) підвищення рейтингу міжнародної конкурентоспроможності України, формування іміджу економічно стабільної і технологічно розвиненої держави.

На потужний сектор державних підприємств покладено багато завдань від суспільно-корисних функцій до його економічної ефективності. Тому розкриємо його спроможність забезпечити раціональне обслуговування та функціонування в умовах глобальної світової економіки.

Управління державними об'єктами здійснюється різними органами влади, діяльність яких часто не пов'язана єдиними правилами. Певні міністерства та відомства не проявляють зацікавленості в організації належного обліку закріпленої за ним власності, особливо об'єктів нерухомості, та здійснення заходів з підвищення ефективності використання будівель і споруд.

Аналіз свідчить, що має місце низька ефективність управління з боку міністерств і відомств, які здійснюють повноваження держави як власника в корпоративному секторі. Так, станом на 01 жовтня 2016 року в Реєстрі корпоративних прав держави обліковується 531 господарське товариство, які мають частку держави у статутному капіталі.

За результатами аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств за 9 місяців 2016 року, проведеного відповідно до Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності, із 182 державних підприємств та господарських товариств з державною часткою більше 50 % статутного капіталу: 42 - прибуткові, з них згідно з критеріями оцінки фінансово-господарської діяльності: 14 - працювали ефективно; 28 - працювали задовільно; 48 - працювали неефективно; 92 - не оцінювалися (з ряду причин) [5].

Агрегована фінансова звітність 100 найбільших державних підприємств України за 2016-2017 рр. наведена у таблиці 1.

У порівнянні з 2016 р більшість показників мають позитивну тенденцію. Найбільший вплив на результати підприємств має ПАТ НАК «Нафтогаз України», яке на половину сформував показник EBITDA та на 89% загальний фінансовий результат, що свідчить про неефективність діяльності інших.

Таблиця 1

Фінансові результати діяльності 100 державних підприємств України за період 2016-2018 рр., млрд. грн. [6]

Фінансові результати	2016	2017	2018
Чистий дохід	526	584	654
Собівартість реалізованої продукції	442	503	576
Валовий прибуток/збиток	84	81	78
Операційний прибуток/збиток	57	79	64
<i>Рентабельність основної дохідності</i>	10,8%	13,55%	9,89%
ЕВІТДА	89	110	94
<i>Рентабельність за ЕВІТДА</i>	16,96%	18,75%	14,5%
Чистий прибуток/збиток	32,1	44,4	43
<i>Чиста рентабельність</i>	6,09%	7,6%	6,56%
Баланс	2016 р	2017 р	2018 р
Необоротні активи	1,073	1,054	1,046
Серед них основні засоби	465	456	460
Оборотні активи	364	455	364
Активи, всього	1,437	1,509	1,410
Власний капітал	926	914	905
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	206	201	216
Серед них довгострокові кредити банків	88	77	98
Поточні зобов'язання і забезпечення	304	393	516
Серед них короткострокові кредити банків	43	48	52
Власний капітал і зобов'язання	1,437	1,509	1,357
Фінансові коефіцієнти	2016 р	2017 р	2018 р
Рентабельність активів	2,23%	2,94%	2,6%
Рентабельність власного капіталу	3,46%	4,86%	4,72%
Борг/Власний капітал	18,77%	19,02%	20%

Як свідчать наведені дані, суттєві прибутки підприємств державного сектору отримують від природних монополій – 99,8%, решту (1,2%) забезпечують господарські товариства з часткою державного капіталу понад 50%. Рентабельність активів державних підприємств за останні роки є невисокою (до 5%), тоді як у приватному секторі в середньому складає біля 10 %. Також спостерігається поступове зменшення власного капіталу через боргові зобов'язання. Борги є своєрідним тягарем для будь якого підприємства, тим паче для державного, адже покриваються за рахунок державного бюджету [5, 6].

У теперішній час ефективність управління державним сектором визначається не економічними показниками, а рівнем підтримки стратегічних видів економічної діяльності, які переважно є малорентабельними чи збитковими. Проте такі державні об'єкти визначають шляхи розвитку ринкової інфраструктури, рівень зайнятості, забезпечують підтримку пільгових верств населення. Основним критерієм ефективного менеджменту державних підприємств повинно бути набуття соціального ефекту та забезпечення максимального позитивного фінансового результату.

Значна кількість підприємств є збитковою та виступає потенційним джерелом фіскальних ризиків. Через недостатню якість механізмів контролю та незадовільний рівень прозорості діяльність державних підприємств є джерелом корупційних ризиків та

збитків держави. Тому уряд повинен реформувати управління державними суб'єктами господарювання з врахуванням наступних змін:

1. *Контроль та прозорість.* Передбачає повне розкриття державними підприємствами своїх фінансових даних й іншої важливої інформації, що дозволить об'єктивно порівняти фінансові й операційні результати діяльності із результатами роботи аналогічних підприємств у приватному секторі. Також важливим є впровадження системи ризик-менеджменту (запровадження червоних прапорців, якщо якісь показники підприємств раптово вибиваються).

2. *Удосконалення корпоративного управління.* Передбачає стратегічне планування, призначення незалежних членів наглядових рад та розробку системи заохочення для них та постійний аудит, а також запровадження сучасних інструментів корпоративного управління.

3. *Визначення стратегії.* Це допоможе державним підприємствам реалізувати свої цілі та можливості шляхом надання суспільству послуг та продукції високої якості з максимальною ефективністю.

4. *Політика власності.* Державні підприємства конкурують із приватними компаніями – отже, під час створення систем управління державними підприємствами уряд повинен неухильно дотримуватися принципу розділення функцій власності та функцій регулювання.

5. *Приватизація.* Передбачає сортування державних підприємств в залежності від функцій і стану на такі, які залишаться у державній власності, будуть передані в концесію, приватизовані або ж ліквідовані; створення умов для прозорої процедури передачі державного майна в оренду [7].

Слід зауважити, що об'єкти держвласності володіють значними незахищеними активами, які є об'єктами протиправних дій. Тому даними питаннями займаються державні інститути протидії корупції та рейдерства.

У кінцевому підсумку найбільш принциповим проявом сучасного стану держсектора є загрози в сфері національної та економічної безпеки держави, занепад інвестиційної та інноваційної діяльності, незацікавленість приватного капіталу у співпраці з державою у стратегічних для економіки країни сферах, що особливо важливо в умовах відсутності належних інвестиційних ресурсів у держави. Саме тому зміна діючої моделі управління об'єктами держвласності зумовлена необхідністю перегляду принципів і пріоритетів у сфері управління, посилення державного контролю й регулювання в держсекторі, що повинно здійснюватися в комплексі із заходами щодо посилення стратегічного управління та тих, що спрямовані на активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності й удосконалення корпоративного управління [1].

В умовах модернізації економіки України розв'язання наявних проблем є особливо актуальним. Це зумовлює необхідність чіткого визначення мети і напрямів реструктуризації державних підприємств, підвищення ефективності роботи як окремих галузей, так і кожного підприємства державного сектора, формування нормативно-правової бази господарювання, здатної забезпечити підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Парадигма реструктуризації державного управління промисловістю повинна виходити з відмови від енерговитратних (на основі природного газу) виробництв шляхом розвитку власної індустрії сонячної та вітрової енергетики (від виготовлення фотоелементів до експорту готових конструктивних рішень), будівництва доріг, автомобілебудування (електромобілі, міський електротранспорт), а також із формування

прозорого механізму державно-приватного партнерства у сферах розвитку базових імпортозаміщуючих виробництв, наприклад, будівельні матеріали та суміші, інструменти, матеріали для оздоблення та ремонту.

Разом з тим залишаються актуальними такі проблемні питання у сфері управління державним сектором економіки, як визначення оптимального співвідношення між державними та приватними підприємствами, пошук ефективних моделей і підходів до управління об'єктами державного сектору економіки щодо вирішення питання їх прибутковості та відповідальності керівництва щодо запобігання банкрутства та неефективного менеджменту.

Висновки. Таким чином, дослідивши ефективність державного сектору України, визначено основні проблеми та зроблено висновок, що дана система є малоефективною за багатьма параметрами, оскільки недосконала законодавча база та невисокий рівень спеціалізації системи не забезпечують необхідне управління розвитком державного сектора з боку держави; кількість суб'єктів і об'єктів управління не відповідає необхідним потребам, створюючи надмірне навантаження на державу та відволікаючи значні ресурси країни на виконання функцій управління. виправити ситуацію можна шляхом створення дієвого механізму управління державним сектором економіки. Такий механізм повинен базуватися на пріоритетах управління державною власністю та на ефективному застосуванні фінансових інструментів впливу. Усе це сприятиме розвитку ефективності функціонування державного сектора та економіки України в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рудченко О. Управління державним сектором: проблеми та перспективи / О. Рудченко, М. Шкільняк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5). – Режим доступу : <http://sepd.tntu.edu.ua/-images/stories/pdf/2011/11roytp.pdf>.
2. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залого ; [за ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І. Р. Михасюка, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : Українські технології, 1999. – 640 с.
3. Господарський кодекс України / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Ін Юре, 2003. – 344 с.
4. Національна економіка : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович ; [за ред. А. Ф. Мельник]. – К. : Знання, 2011. – 452 с.
5. Звіт про роботу Фонду Державного майна України в 2016 році // ZVIT – vzyad – f1 – 44951, pdf.
6. Огляд Міністерства економічного розвитку та торгівлі України 2017. Урядовий портал. - Режим доступу: https://issuu.com/mineconomdev/docs/___100_-_2017
7. Реформа управління державними підприємствами Урядовий портал. - Режим доступу: https://issuu.com/mineconomdev/docs/___100_-_2017
8. Оцінка корпоративного управління державним авіаційним сектором України приклад ДП “Антонов”. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=05f5bf01-e103-4777-a43b-0b4e35370b1c&title=Derzhpidprimstva2> .